

Orosz László

Katona – Kecskemét*

Katona Józsefet 1820. november 3-án szülővárosában vicefiskálissá, alügyésszé választották. November 15-én, 1821-es évszámmal megjelent Pesten *Bánk bán* című drámája. Ennek az elején verses ajánlás található „Szabados Kecskemét Mező Várassa nemes Fő-bírája és Tanácsához.” November 22-én egy példányát a szerző a következő beadvány kíséretében nyújtotta be a kecskeméti Tanácsnak:

„Nemes Tanács!

Első Munkámat, melyet az Olvasó Világnak közre bocsájtottam, Születésem Helyének ajánlva, mély tiszteletemnek állandó jeléül ezennel benyújtom, maradván

*A Ns Tanácsnak
alázatos szolgálója
Katona József
Fiscalis”.*

A Tanács válasza:

„A’ maga szíves Tiszteletét, bé mutatott Munkájával is ki nyilatkoztatni kívánó Hazafi Úrnak ajánlását a’ Tanács nem tsak jo Indulattal el fogadja, hanem az Auctor Úrnak a’ Magyar Nyelv pallérozhatására törekedő ditséretes Igyekezetéért Honorarium fejében a’ Város Cassájából 100 fkt ki fizettetni rendelt.”

Katona kecskeméti megjutalmazásáról beszámolt a tekintélyes Tudományos Gyűjtemény. *A’ Magyar lelkű és a’ Hazának betsületére való Ketskemét Városa legelső példát adott arra, mit kellene a’ Hazai nyelv elő mozdítására ‘s a’ Nemzeti fény gyarapítására, a’ nagyoknak ‘s a’ tehetősebb községeknek tenni”* – kezdődik a Th. A. névbetűkkel jelölt szerkesztő, Thaisz András írása az 1821. évi II. kötetben. Javasolta, hogy jelentessék meg Kún János főjegyzőnek azt a szép beszédét, amelyet a jutalmazás alkalmával a hazai nyelv szeretetéről mondott.¹ Erre nem került sor, a beszéd szövege nem maradt ránk.

Horváth Döme úgy tudta, hogy a tanácstól kiutalt száz forint fedezte a *Bánk bán* kinyomtatásának költségét, s „*így némileg Kecskemét akkori községtanácsának köszönheti a nemzet, hogy ... legnemzetibb eredeti drámánk ... megőriztetett.*”² Ezt a föltevést támogathatta,

* Kecskemét híven őrzi a *Bánk bán* költőjének az emlékét. Hosszabb tanulmányt érdemelne, hogyan bontakozott ki és miként nyilvánul meg a városban a Katona-kultusz. Ezúttal e tanulmány első fejezetének felvázolására teszek kísérletet.

1 Az idézett szövegeket közli: Kritikai 1983, 514. Thaiszt valószínűleg Katona tudósította kecskeméti megjutalmaztatásáról.

2 Horváth X.

hogy abban a korban számos mű megjelenését pénzbeli segítség tette lehetővé. A *Bánk bán* azonban valóban a Katonától „nemes, érdemes, édes hajlandóságú” jelzőkkel illetett Trattner János Tamás költségével jelent meg, ahogyan a címlapján olvasható.³

A *Bánk bán* az olvasók körében nem aratott sikert. Trattner állítólag 1821 végén panasz-ként értésére adta Katonának, hogy alig kelt el belőle több húsz példánynál.⁴ Írótlársak sem figyeltek föl rá. Katona hiába kérte 1820. december 7-én kelt levelében Kisfaludy Károlyt: „Ha hírt hall *Bánk bán*ról... Barátom Uram irni ne terheltesse”, nem kapott választ a mű dedikált példányával megtisztelt írótlól.⁵ Az irodalmi próbálkozásokra éberrel figyelő Kazinczy nem tudott a *Bánk bán*ról. 23 kötetet kitevő levelezésében egyetlen alkalommal fordul elő a címe: az irodalomtörténész Pápay Sámuel ezt írta neki 1821. július 20-án Veszprémből: „csupa kíváncsiságból, elolvasám *Bánk bán*t is, a' Tudom. Gyűjteményben a' Dramaturgiáról értekező Katonától, de bosszúsággal vetém el. A' Censura ezt, úgy hallom, eltiltá, 's ez jól esett, ámbár tudom, nem azért tiltatott el, a' miért én bosszszonkodám.”⁶ Pápayt bizonyára a dráma erőteljes, szabályozatlannak ítélt nyelve riasztotta el.

Kecskeméten, láttuk, a „nyelvet pallérozó” Katonát jutalmazták meg. Ennek a megfogalmazása azonban bizonyára csak az írói törekvést elismerő szólam volt. A csak a jutalmazás napján kezükbe került drámából a tanácsnok urak legfeljebb az ajánlást olvashatták el. Az megnyerhette a tetszésüket. Maga a dráma aligha. Erről később lesz szó.

Az irodalmi köztudatban a drámaköltő Katonát eltakarta a drámaköltés akadályairól értekező tanulmányíró. A *Tudományos Gyűjtemény* 1821. évi IV. kötetében jelent meg *Mi az oka, hogy Magyarországban a' Játékszíni Költő-mesterség lábra nem tud kapni?* című értekezése. Erre célzott Pápay Sámuel az előbb idézett levelében, ezt méltatta egy bizonyos Kovács Sámuelnek *Katona Józsefre* című epigrammája a folyóirat *Szép-literaturai Ajándék* című mellékletében: „Játék-színünkért Katonánk meg küzde vitézül; / Győzzön meg Magyarim! fegyvere benneteket!”⁷

Tanulmányában Katona a magyar drámaírás elmaradottságának a következő okait sorolja: az állandó, megbecsült és támogatott színház hiánya, a „nemzeti dicsekedés” eluralkodása, a „nyomtatásbeli szűkség”, a cenzúra „kaszabolása” meg a hozzáértő bírálat hiánya. Szót ejt végül az írótl munkára serkentő jutalomról is. Ebből a részből kecskeméti ügyésszé való megválasztása kapcsán ezt szokták idézni: „ha a' Madár láttya, hogy hasztalan esik füttyürézése, élelméről gondolkodik, és – elhalgat.” Fontosabbnak tartom, ami utána következik, s amit talán már megjutalmazása után toldott a korábban írt szöveghez: „A' Jutalom az Érdemnek következése. az Író mutassa meg elsőbb mit, és a' Haza megfogja mutatni miként jutalmaztasson.” A tanulmány zárómondata pedig így hangzik: „Csak egy Órát a' mindenhatóságból! és mást semmit csinálnánk, mint egy új Babilon' tornyát, melynek első talpkövénel a' Világnak minden Nyelvei egybe- (beléd magyarba) zavarodnának!!!”⁸ Emlékezetünkbe idézi ez a mai olvasó számára szélsőséges indulatú fogadalom azt a hét esztendővel korábbi, amelyet *Ziska* című drámája elé írt Katona: „Ó Magyar! néked szentelem minden Betűimet,

3 Trattnerről: Kritikai 2001, 74 Valószínűleg korrektorként foglalkoztatta Katonát, ezt tanúsíthatja *Házi jegyzékem* című bevételi naplójának 1820. január 15-i bejegyzése: „Corrigáltam és nyertem érte 50 ft”. (Uo. 131.) Szerzői honoráriumként néhány példányt kaphatott, úgy, ahogy a magyar drámaírás akadályairól szóló tanulmányában írta a kiadóról: „elég áldozat az tőlle, ha az ingyen kapott Darabot kinyomtatatta, és az esztendőig izzadozó Írótl egy két Nyomtatvánnyal kifizeti”. (Uo. 73.)

4 Kritikai 1983, 515.

5 Kritikai 2001, 90, 224–225.

6 Kazinczy Ferenc *Levelezése*, XVII., 499.

7 Idézi Hajnóczy 53.

8 Kritikai 2001, 78.

néked mind azt, a' mit Lelkem (bár erőtlen szárnyakkal) kegyes Megítélésed eleibe repíthet: ajándékozz meg engemet azon szerentsés érzéssel, hogy midőn Munkámat olvasod, ezt képzelhessem tölled hallani: »egy 21 esztendőű Ifjú is igyekszik azon földi Paraditsomba – hogy Magyarának esmértessen; és édes anyai nyelvét tehetsége szerént előlmozdítani izzadoz«.⁹ Fordulópontja volt Katona életének 1813 augusztusa: jurátusként, „királyi táblai jegyző”-ként ettől fogva nem léphetett színpadra; fordulópont volt 1820 novembere is: kecskeméti ügyészként elszakadt a már irodalmi központnak számító fővárostól. Ígéretet tett azonban mindkét alkalommal arra, hogy nem hagy fel az irodalmi munkássággal. Erre biztatta 1820 novemberében a kecskeméti elismerés, jutalom is. Lehetősége azonban beszűkült.

Sok időt és energiát követelt az alügyészi, majd 1826-tól a főügyészi munka, amelynek a javadalmazása viszonylag szerény volt. Az ügyészi hivatalnak a tanácshoz intézett egyik beadványában ezt olvassuk: „a' Fiscalis tsekélyen fizettetőén Hivatalos munkálkodásának, és személyes Autoritassa [tekintélye] rövidségével magát prokatorokodásból táplálni kéntelen.”¹⁰ Vagyis az ügyész rászorult arra, hogy ügyvédi tevékenységet is folytasson. Mint Katona Házi jegyzékéből, bevételi naplójából kiderül, jövedelmének nagyobb része évről évre ügyvédi munkájából származott.¹¹ Ennek a nagy részét pedig „anyagi gondok közt élő szülei és testvérei támogatására fordította”.¹²

Vadásznaplója (*A' Vacs Vadászi Társaság' csötörtökölhetetlen Protocolluma*) meg leánycsúfoló versezete (*Kiáltó-Szó A' Ketskeméti Szűzek és Leányokhoz*)¹³ – ha ez utóbbit valóban ő írta is – nem tekinthető írói tevékenysége folytatásának. Édesapja szerint „terhes hivatalától üres óráinak haszonnal való eltöltése végett” városának a történetével foglalkozott.¹⁴ A *Tudományos Gyűjtemény* 1823. évi IV. kötetében jelent meg *A' Kecskeméti Pusztákról* című, Pusztaszerről szóló tanulmánya. Félbemaradt, a címében megjelölt tárgyáig el sem jutó történelmi művét nagyobb részben vagy egészében még Pesten írta, *Szabados Kecskemét Alsó Magyar Ország Első Mező Várossa Történetei* címmel édesapja adta ki 1834-ben. A Pesten, Trattner-Károlynál megjelent kiadást 131 előfizető tette lehetővé.¹⁵ A Pusztaszerről szóló tanulmány bevezető része meg az id. Katona által kiadott kötet Elő-beszéde közötti hasonlóság azt valószínűsíti, hogy 1823-ban Katona elővette, folytatni akarta várostörténetét.¹⁶ Erre azonban nem került sor.

A vicefiskális föltehetően irodalmi terveinek feladása után, 1824 táján tagolódott be Kecskemét úri társaságába: ekkor lett a vadásztársaság jegyzője, ekkor vett részt bál rendezésében, a kecskeméti úri családok leányaival való ismeretségéről tanúskodó, említett leánycsúfoló ajánlásának kelte pedig 1826. február 19.¹⁷ A város vezetőivel való kapcsolata azonban aligha lehetett harmonikus. A XIX. század elején egyre növekedett az ellentét a

9 Katona József *Összes művei*, 1959, I., 86–87. Helyesírása az OSZK Színháztörténeti Osztályán található kézirata (Id. Katona József másolata) szerint.

10 Kritikai 2001, 253.

11 Uo. 256.

12 Hajnóczy 32.

13 Kritikai 2001, 91–101. és 153–163.

14 Kritikai 2005, 162.

15 Fölsorolásuk a kötet 141–145. oldalán: nagyrészt kecskemétiiek: városi tisztviselők, ügyvédek, papok, tanítók, továbbá rokonok meg Katona egykori kliensei és hozzátartozói. Megtalálható közöttük az akkori főbíró, jegyző, több céh, a Katonától állítólag feleségül kért Végh Franciska és a Petőfi rokonaként ismert Rhúz Mihály is.

16 Lásd *Kérdőjelek* 79–81.

17 *Szives Ajándék* in Kritikai 2001, 153.

vagyonukat gyarapító gazdagok meg a nyomorúságba süllyedő szegények között. „A földek szabad adásvétele lehetővé tette a gazdaságilag erősebb egyedek földfelhalmozását a középréteg rovására s hogy az így vagyonát vesztett, nincstelen sorba süllyedt elemek munkaereje biztosítsék, a városi vezetőség munkára, szolgálatra kényszerítette őket, – súlyos büntetés terhe mellett.”¹⁸ „... az igencsak korrump városvezetés nem törekedett arra, hogy a súlyos társadalmi feszültségeket valamilyen formában feloldja, orvosolja. ...Így a városban mind élesebb ellentétek nemhogy megszűntek volna, hanem tovább fokozódtak.”¹⁹ Az elszegényedést Katona családja életében is tapasztalta; ez is, igazságérzése is a szegények mellé állította. 1822-ben megfogalmazta „a nyomorúság igája alatt szenvedő Ketskeméti szegény sorsú Köz népnek” feliratát Koháry herceghez, a város földesurához, védelmét kérve a magistratus visszaéléseivel szemben.²⁰ „A szegényekkel, a miije volt, szívesen megosztá; ügyeiket díj nélkül elvállalá s lefolytatá.”²¹ Megtévedt szegényekkel szemben a törvény szigorát enyhíteni igyekezett,²² gondoskodni kívánt a rabok jobb élelmezéséről is.²³ Ha a város vezetői elolvasták volna a *Bánk bánt*, benne Tiborc panaszát, gondolhatták volna, hogy a megjutalmazott Katona a társadalmi ellentétekről másként vélekedik, mint ők.

Ha felhagyott is az írással, drámaírói múltja elkísérte Katonát Kecskemétre. Egy vándorszínházszíntársulat 1826-ban bemutatta Kecskeméten a *Monostori Veronkát*, a *Ziskát* meg a *Hédervári Czecciliává* átdolgozott *Aubigny Clementiát*, egy másik társulat még abban az évben *Istvánját* is.²⁴ Ezekre az előadásokra azonban aligha figyeltek fel az immár főügyész-szé előlépett szerző hivatalnoktársai.

A város úri közönsége nem látogatta a vándortársulatok előadásait. Talán nem is a színészek, a színjátszás lebecsülése tartotta őket vissza. Inkább az, amit Katona 1826-ban kelt színházépítési javaslatában olvasunk. „...mikor egy vagy más Játzó Társaság ...nálunk megjelen... kéntelenek vagyunk olyan Zugokba betérni, a hová külömben tekinteni se volna kedvünk, és a hol az öszvefojtottság végett egészségünket is kotztkáztattjuk.” Mint ismeretes, a Tanács nem fogadta el Katona javaslatát arra, hogy ennek az áldatlan állapotnak a megszüntetésére alakítsák át színházzá a város közepén (a mai Arany János utca Szabadság tér felőli torkolatában) álló mészárszéket.²⁵

Katona utolsó hónapjaiban új élet kezdésének szándéka is, a haláltól való félelem is föllelhető.

Kifizette az apja adósságait, a tőle megvásárolt házat felújíttatta, majd az egyik öccsére íratta, másik öccsére szőlőt, házat hagyott.²⁶ Házat szeretett volna venni vagy bérelni magának is.²⁷ A családjának áldozott évek után mintha szeretne volna megkezdeni a maga életét. Harmincnyolcadik évében járt.

18 Révész László: *Kecskemét harca a beköltözött nemesekkel a 18–19. században*. Kecskemét, 1956, 37.

19 Iványosi-Szabó Tibor: *Kecskemét a kései feudálizmus korában*. In *Kecskemét története 1849-ig*. Kecskemét, 2002, 563.

20 Kritikai 2001, 111–112.

21 Horváth XII. Itt említhetem, hogy Katona volt az ügyvédje a kórházépíttető, a szegények segítésére nagy összeget hagyó Czollner Mihály férje végrendeletét végrehajtó özvegyének. Lásd Kritikai 2001, 121., 251., 258.

22 Csányi 20.

23 Kritikai 2001, 126–128.

24 Joós 19., 20.

25 Kritikai 2001, 102–104., 232–234.

26 Miletz 16–18., Hajnóczy 32.

27 Kritikai 2001, 105.

Barátjának vagy testvéreinek 1830 újév napján állítólag ezt mondta: „*ebben az esztendőben Malakiás napján megházasodom, vagy sok pénzt nyerek, vagy meghalok.*” Végrendelkezett a gyűrűjéről; nem tudjuk, kinek szánta, holtában kit kívánt eljegyezni vele.²⁸ Beteljesült jóslata, gyűrűjének a visszautasítása, hirtelen halálának a körülményei, a szóbeszéd arról, hogy egyik vádlottjának az átka fogott rajta, meg az, ami a halála után történt, részleteiben már kideríthetetlen komor eseménysorra álltak össze.

Malakiás napja: április 15. 16-án délután öt óra tájban halt meg a régi városháza kapujában, azon a helyen, ahol most az emléktáblával jelölt kettétört kő áll. A főbíró még aznap délután lepecsételtette íróasztalának fiókját lakásán is, hivatalában is. Az úriszék tárgyalása másnap folytatódott, gondoskodni kellett az ügyek továbbviteléről? Gyanakodtak valamire? Édesapja kérte, hogy abban az évben még föl nem vett ügyészi fizetésének megfelelő hányadát utalják ki. Megtagadták. Kölcsönpenzen temették el.

A publikált iratokból nem állapítható meg pontosan, mikor fedezték fel, hogy a főügyész által kezelt bitangkasszából (az elbitangolt jószágok után fizetett pénzből) egy bizonyos összeg hiányzik. E hiány meg egy másik, korábbi tartozás fedezésére a Katona fiókjában talált pénz meg a követeléseit tartalmazó iratokban szereplő összeg nem volt elegendő, ezért sor került az utána maradt szőlő elárverezésére is. Ezt a testvérei vették meg.

Hivatali titkókként intéződhetett volna el ez a kínos ügy, ha az apja nem kereste volna új meg új beadványokkal a fia igazát. Katona életrajzírói sem foglalkoztak volna vele, ha ezek a beadványok nem kerültek volna a nyilvánosság elé.²⁹

A *Hasznos Mulatságok* című lap 1830. évi, II. félévi 26. számában S. I. aláírással vers jelent meg *Nemes Katona Jó'sef Ur'* (több Játékszini Darabok szerzője) *szabados Kecske-méth Városa szeretett Fő Ügyvédjének halálára* címmel. Hornyik János szerint Széles József városi tanácsnok volt a szerzője. Nem lehetett: Széles Katona előtt halt meg, 1829. november 21-én. Hajnóczy Iván Simonyi János tanácsnoknak tulajdonította a verset, én úgy gondolom, hogy Sipos Imre kecskeméti ügyvéd, később főiskolai jogtanár lehetett a szerzője.³⁰

Az 1820-as évek második felétől Mátyási József volt Kecskemét ismert és ünnepelt költője. Tanúsítja ezt *Viskói uradalom, vagyis a házam Kecskeméten* címmel 2003-ban kiadott kötete, amely 1800 és 1841 között írt kiadatlan verseit tartalmazza, többek közt ismert kecskeméti személyekhez szólókat. Nincs nyoma, hogy tudott volna Katonáról vagy Katona róla. Annak sincs, hogy Nemes András ügyvéd, Kelemen László szintársulatának egykori tagja, akinek 1829-ben színműve jelent meg, kapcsolatban állt volna Katonával. Nagy István, a református kollégium tanára kecskeméti írókat bemutató, a *Tudományos*

28 Miletz 79, Gyulai Pál: *Katona József és Bánk bánja*. Bp., 1883, 175. Noha Miletz könyve később jelent meg, az ő szövege a korábbi: Gyulai felhasználta 1865-ben Arany Jánoshoz eljuttatott kéziratát. (Lásd tőlem: *Gyulai Pál és Miletz János*. Forrás 2008, 1. sz., 82–83.) A kettőjük előadása közötti eltérésről, a „*szíve választottjának*” eljuttatott és visszautasított gyűrűről: *Kérdőjelek* 96. Miletz forrása Katona Sándor elbeszélése lehetett. A halál előérzete (szívpanaszok) kiegészülhetett a nősülésről és a meggazdagodásról való tréfálkozással.

29 Miletz (82–96) azonosulva Katona József apjának meggyőződésével, beadványait közölve foglalkozott a bitangkassza ügyével, Hajnóczy (46–50) a Tanács eljárásának jogszerűségét bizonyítva. Waldapfel József megítélése szerint „*A régebben sokat emlegetett »bitang-kassza« ügyét Hajnóczy Iván tisztázta: sem K. nem követett el szabálytalanságot, sem a város kegyeletsértést, mint Miletznek az érzékeny apa beadványait egyoldalúan ismertető közléséből látszott.*” (*Katona József*. Bp., 1942, 200.) Kétségeink azonban továbbra is lehetnek arról, hogy fiának minden kért iratát kézhez kapta-e az apa. Bevételi naplóját például csak hibás másolatban. (Lásd Kritikai 2001, 131–150., 255–258.)

30 Hajnóczy 53–54. A *Kecskeméti életrajzi lexikonban* Simonyi is, Sipos is szerepel, Szinnyei József *Magyar írókjában* csak Sipos.

Gyűjtemény 1823-i VI. kötetében megjelent írásában említette Katonát, *Bánk bánját* és dramaturgiai tanulmányát, de jelentőségét már csak azért sem érzékeltethette, mert csak nevek és művek felsorolása volt a célja. Szokolay Hártó János asztalosmester, festő és költő 1846-ban azzal dicsekedett, hogy Katona felhasználta az ő kéziratban akkor már meglévő verses krónikáját várostörténete írásához.³¹ Fölmerült az a kettőjük közötti szorosabb kapcsolatra utaló föltételezés is, hogy ő festette Katona első, elveszett arcképét.³²

Katona nem a *Bánk bán* költőjeként, hanem Kecskemét hallgatója, „percegős pennájú” ügyészeként halt meg. Városában anekdoták tartották fenn úgy-ahogy az emlékezetét, bár lehetséges, hogy ezek akkor keltek szárnyra, amikor *Bánk bánja* már figyelmet keltett írása.³³

1833 és 1836 között bemutatták Kassán, Kolozsváron, háromszor Budán, Debrecenben és Miskolcon, de csak 1839-i pesti előadása³⁴ után kezdtek figyelni a *Bánk bánra*. „Egyetlenünk a maga nemében” – írta róla Erdélyi János. Elpanaszolta azonban azt is, hogy szerzőjére nem emlékeznek sem a fővárosi színházlátogatók, sem a kecskemétiak. Egy fiatal kecskeméti ügyvédtől azt hallotta, hogy Katonát „nevériül is alig ösmerik”. Mégis szülővárosából remélt tudósítást az életéről. Kérésére-kérdésére válaszolt Csányi János Katona-életrajza.³⁵

Csányi 1820 és 1826 között főügyészként Katona hivatali főnöke volt. Az életrajzból kiderül, hogy egyben barátja is. A késői olvasó számára, aki Katonában a drámaköltőt látja, hiányzik ebből az emlékezésszerű életrajzból az írói tevékenység részletesebb ismertetése. Fölsorolja ugyan Könyves Máté 1834-ben megjelent *Játékszíni koszorújára* meg Katona apjától nyert értesülésére hivatkozva – hiányosan – a drámáit, anélkül azonban, hogy a nyomtatásban megjelent *Bánk bán*t kiemelné közülük. Nem olvasta? Nem beszéltek róla? A *Tudományos Gyűjtemény*ben megjelent tanulmányairól meg az *Aurorá*ban megjelent verséről szót sem ejt. Viszonylag részletesebben (három hosszabb mondatban) ismerteti az apja által kiadott történelmi művét. Ezt Kecskeméten többen olvasták, bizonyára Csányi is, bár a neve nem szerepel az előfizetők jegyzékén.

Erdélyi még az életrajznak a *Társalkodó*ban való megjelenése (1840. május 27.) előtt levelet írt Csányinak. Ez a levél ugyan nem maradt ránk, de ismerjük a dátumát (május 25.) és a tartalmát Csányi június 5-én kelt válaszából. Ebben arról írt, hogy levelének vétele után magához hívatta Katona apját, s elmondta neki, hogy Erdélyi a Tudós Társaság támogatásával ki akarja adni fiának kéziratban föllelhető műveit. A hetvenkettedik évében járó idősb Katona Józsefet könnyekig meghatotta ez a hír. Azt remélhette, hogy megvalósul az ő hat évvel korábbi terve, a történelmi mű kiadása után ugyanis eljuttatta a *Monostori Veronka*, a *Ziska* meg a *Jeruzsálem pusztulása* általa készített másolatát a Trattner-nyomda örökösének, Károlyi Istvánnak. Tőle Döbrentei Gáborhoz, a Pest megyei színház akkori igazgatójához, a Tudós Társaság titkárához kerültek ezek a kéziratok. Ígéreteket kapott kiadásukra is, megvételükre is, de nem történt semmi. Most újra fölcillant a remény. Fölhatalmazta Erdélyit fia bárhol föllelhető kéziratainak a kiadására, s elküldte neki

31 Szokolay Hártó János: *Szabadalmas, Kecskemét városának történetirati ismertetése*. Kecskemét, 1846, VII.

32 Sümegei György: *Katona József múlt századi arcképei*. Cumania VI. (1979), 122.

33 Hornyik János: *Adomák Katona József életéből*. In *Emlékkönyv Hornyik János halálának félévszázados évfordulója alkalmából*. Kecskemét, 1935, 127–129.

34 Egressy Gábor jutalomjátéka 1839. március 23-án a Pesti Magyar (későbbi Nemzeti) Színházban.

35 Erdélyi János: *Emlék Katona Józsefre. Társalkodó 1840. április 25. Újból in Erdélyi János válogatott művei*. Bp., 1986, 175. Erdélyi cikkére Csányi azért is fölfigyelhetett, mert ő is írt a *Társalkodó*ba: nem sokkal előbb *Kecskemét a mint van* címmel.

A borzasztó torony kéziratát. De most is csalódnia kellett: Erdélyi támogatás híján nem tudta tervét megvalósítani.³⁶

Csányi írásának utolsó bekezdésében szó esik Katona idős szüleinek a szegénységről, arról is, hogy „*derék fajok munkáját mások használják jutalom-színadarabul*”. A megjelent szöveghez egy jegyzet csatlakozik, lehetséges, hogy Erdélyitől. Javaslat ez arra, hogyan részesülhetnének a szülők fiuk munkájának a jövedelméből. „*Ez talán legcélszerűbben úgy történhetnék meg, ha a ' m. tud. Társaság egyik v. másik tagja által bold. Katona' nyomtatásra méltó munkáit összeszedetné és saját költségén ... kiadatná 's levonván a' kiadási költségeket legalább a' tiszta haszon' egy részét az élő szülőknek adatni kegyes volna; a' pesti magyar színigazgatóság pedig legalább egyszer játszandó mindenik darabja' tiszta jövedelmének felét.*”³⁷ E javaslatnak volt némi foganatja: a Nemzeti Színház 1845-ben egyik előadásának tiszta jövedelmét, 189 forint 26 krajcárt, elküldte Katona akkor már özvegy édesanyjának, Nagy Ignác is küldött 40 forintot a *Bánk bán* új kiadásáért.³⁸

Visszatérve Csányi életrajzára: nem tudjuk, ő akarta-e mentetgetni Katonát, vagy tőle, vagy az apjától hallotta-e, hogy négy hónapig rendezőként működött ugyan a pesti színtársulatnál, de a színészséget „*föl nem vállalta*”. István királyról írott drámájáról nem tudott, pedig azt 1826-ban Kecskeméten is előadták. Mikor Erdélyi egy újabb levelében arról kérdezte, azt válaszolta, hogy ilyen című darabot ő írt, be is mutatták 1818-ban Kecskeméten.³⁹

1847-ben [Toldy] Schedel Ferenc Szilády Károly kecskeméti nyomdásztól érdeklődött Katona József hátrahagyott kéziratai felől, talán Csányi hét évvel korábbi cikkétől és/vagy Erdélyi akkori kiadási tervétől indítva. Szilády Csányihoz fordult, s azt a választ kapta tőle, hogy Katonának maradtak ugyan „*Bánk bánon kívül egyéb dolgozatai is, miket ő mind átolvasott, de azokat mint ifjabb éveiben írtakat, érdek nélkülieknek találta, ugyan azért nem is törődött többé velök.*”⁴⁰

Miután az ország minden jelentősebb városában színre került már, 1847. október 14-én Kecskeméten is bemutatták a *Bánk bánt*: Góts Ede társulata Király Sándor 1833-ban épült színháztermében (a mai Malom Központ közepe táján). A címszereplő, Komáromy Alajos meghívta az előadásra a költő akkor még élő édesanyját és két öccsét. Nem fogadták el a meghívást.⁴¹ Nemcsak azokra haragudtak, akik – meggyőződésük szerint – méltatlanul bántak halála után a család büszkeségének, a főügyésznek az emlékével. Sértődöttségükben távol tartották magukat azoktól is, akik a költőt ki akarták emelni a feledésből. Katona Sándor mondta el már 1860 után Miletz Jánosnak: „*... midőn ... híre mindinkább szárnyra kelt s egyik-másik előbbkelő városi tisztségviselő kérdezősködött a költő élete vagy hátramaradt iratai felől, a család rideg, zárkózott maradt s mindig elutasító válasz volt a felelete.*”⁴²

Jobban ismerhetnénk Katona József életét és több műve maradhatott volna ránk, ha a családja nem zárkózott volna el az érdeklődők elől. Bizonyos azonban az is, hogy műveinek a megőrzéséért az édesapja tett legtöbbet. Már életében figyelmesen másolgatta diribdarab papirosokra írott műveit.⁴³ Halála után kiadásukra törekedett. Nem rajta múlt, hogy

36 T. Erdélyi 63., 65.

37 Csányi 22.

38 Horváth XIV.

39 T. Erdélyi 64.

40 *Kérdőjelek* 23–25.

41 Joós 30.

42 Miletz 87.

43 *Kérdőjelek* 19–22.

csak Kecskemét története jelenhetett meg, talán az sem, hogy a cenzor vagy a cenzúrára való ügyelés miatt az is töredékesen.⁴⁴ *Jeruzsálem pusztulását bizonyára elő is akarta adatni, erre vall a megismételt cenzori engedély: „Érdemesnek találám a játék színi előadásra, 1833. Bálinth Antal sk. Piárista Szerzetbeli Pap”.*⁴⁵

Idősebb Katona József fiának a teljes életművére ügyelt. Kultusza – Kecskeméten Horváth Döme révén – erőre kapott a későbbiekben, de csak a *Bánk bán*ra korlátozódott. Erről azonban már egy következő fejezetnek kell szólnia.

(Folytatjuk)

Rövidítések

Csányi – Csányi János: *Katona József. Társalkodó* 1840. május 27. Újból in *Katona Emlékkönyv*. Kecskemét, 1930, 19–22. Az idézetek ebből.

Hajnóczy – Hajnóczy Iván: *Katona József Kecskeméten*. Kecskemét, 1926.

Horváth – Horváth Döme: *Katona József életrajza*. In Katona József: *Bánk-bán*. Kecskemét, 1856, V–XVI:

Joós – Joós Ferenc: *A vándorszínésztől az állami színházig. Kecskemét színészetének krónikája*. Kecskemét, 1957.

Kérdőjelek – Orosz László: *Kérdőjelek. Egy Katona-kutató töprengése*. Balassi Kiadó, Bp., 2007.

Kritikai 1983 – Katona József: *Bánk bán*. Kritikai kiadás. Akadémiai Kiadó, Bp.

Kritikai 2001 – Katona József: *Versek, tanulmányok, egyéb írások*. Kritikai kiadás. Balassi Kiadó, Bp.

Kritikai 2005 – Katona József *Történelmi művei*. Kritikai kiadás. Balassi Kiadó, Bp.

Miletz – Miletz János: *Katona József családja, élete és ismeretlen munkái*. Hornyánszky Viktor, Bp., 1885.

T. Erdélyi – T. Erdélyi Ilona: *Katona József műveinek első kiadási tervéről*. Forrás 1991, 11. sz. 59–65.

---

44 Uo. 101–106.

45 Az OSZK Színháztörténeti Osztályán található kéziratán. Arról a föltevésről, hogy az 1834-ben megjelent történelmi művet is cenzúrázta Bálinth: *Kérdőjelek* 102.